

лення, а точніше співвідношення між нормою та узусом, адже йдеться про існування окремих і самостійних національних норм.

Не залишено поза увагою й діалектні особливості певних мов — як морфологічні, так і семантичні.

Підсумкова частина праці містить теоретичні узагальнення, що є сконцентрованим вираженням авторської концепції.

Критичні зауваження, яких неможливо уникнути після ознайомлення з працею, не можна назвати істотними. Як уже зазначалося, велика частина тексту стосується романських мов. До того ж спостерігається певна диспропорція між обсягами залученого фактичного матеріалу різних мов. Тому деякі твердження є певною мірою декларативними. Утім, усе це можна пояснити мас-

штабністю проблематики й значним корпусом мов, що стали об'єктом розгляду. З іншого боку, деякі фрагменти тексту видаються дещо переобтяженими посиланнями на праці інших дослідників, але цей відносний недолік можна вважати радше особливістю авторського стилю.

Отже, монографія В. П. Пономаренка є потрібною й цікавою, вона безперечно стане ще одним внеском у дослідження з індоєвропейістики. Крім того, книжка стане в пригоді як науковцям, так і викладачам, студентам, а також тим, хто переймається актуальними проблемами соціолінгвістики, мовного етикету тощо.

Н. КОРБОЗЕРОВА

Денисенко С. Н.

**НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СЛОВНИК-ДОВІДНИК
(Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої
фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську
та російську мови)**

Вінниця : Нова Книга. — 2005. — 277с.

Інтенсивний розвиток досліджень у галузі фразеології створив необхідні передумови для виявлення й опису функціонування та розвитку фразеологічного складу, вивчення регулярних процесів його збагачення, що передбачає один із напрямів фразотворення — фразеологічну деривацію на основі існуючої у мові фразеології. На сучасному етапі розвитку теорії фразотворення саме розгляд процесів фразеологічної деривації на основі існуючої у мові фразеології в її динаміці дозволяє уточнити й поглибити наші уявлення про механізм номінативної діяльності у даній галузі і тим самим пролити світло на ряд менш вивчених проблем фразотворення.

Запропонований словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології є відображенням тенденцій, які спостерігаються в розвитку гуманітарних

наук початку ХХІ ст. — прагненні до комплексного підходу у вивченні суспільства, культури, мови, людини. Два аспекти характерні для такого підходу: розгляд кожного феномену в контексті його різноманітних зв'язків та історизм у широкому розумінні — обов'язкове врахування динаміки систем, які вивчаються, поєднання діахронії та синхронії.

Словник-довідник у цьому плані вперше у вітчизняному мовознавстві подає матеріал дослідження фразеологічної деривації на основі існуючої німецької фразеології в зіставленні з фразеологією германських, романських та інших мов і перекладом на українську та російську мови.

Вивчення коренів і витоків фразеологізмів та зіставлення їхньої форми і змісту у споріднених і неспоріднених мовах, аналіз

тих загальних процесів, які визначають динаміку фразеологічного корпусу кожної мови, не лише набуває актуальності при з'ясуванні дериваційної бази, а й дає можливість зробити висновок про стабільність одних та мінливість інших одиниць, про характер змін, яких вони зазнавали протягом їхньої багатовікової історії. Усе це втілює в собі один із основних напрямів фразеологічної роботи в Україні на сучасному етапі і конкретно пов'язане зі станом вивчення іноземних мов. У незалежній Україні вивчення іноземних мов стає державною справою, що має першорядне значення в розбудові Української держави.

Словник-довідник відображає історію розвитку 400 вихідних ССК німецької мови, поданих у алфавітному порядку їх стрижневих компонентів, та подальшого розвитку 1240 похідних від них, тобто дериватів.

Отже, матеріалом словника-довідника є 1640 ССК з образною основою, вибраних із лексико- та фразеографічних джерел. Це збірники прислів'їв, приказок, крилатих слів, цитат; фразеологічні, тлумачні, двомовні, історичні та інші словники, загальна кількість яких становить 126 назв, не рахуючи кількості томів окремих словників (наприклад, братів Грім, Кампе та ін.)

Методику відбору вихідних та похідних від них одиниць, ССК-дериватів можна подати як процедуру, що складається з таких етапів: 1) попередній відбір вихідних та похідних від них одиниць за лексико- та фразеографічними джерелами на основі подібності форми та змісту; 2) класифікація матеріалу дослідження на передбачені — вихідні і похідні (деривати) за структурними і семантичними параметрами на основі словникових дефініцій. Вивчення і ретельне порівняння матеріалів усіх використаних джерел на цій основі дозволило виділити ССК з граматичною структурою словосполучення та речення, подібних за формою та змістом; 3) перевірка первинності / вторинності ССК відповідно до вказівок першоджерел.

Потім вивчалися пояснення щодо походження виділених таким чином ССК, зареєстрованих у наведених джерелах, а також у фундаментальній праці видатного німецького лінгвіста початку ХХ ст. Ф. Зайлера «Deutsche Sprichwörterkunde» (1922), лексиконі Л. Реріха, словниках Варіга, Дроздовського та ін.

Ці пояснення мають двоякий характер: в одних випадках (переважна більшість у картотеці автора) джерела прямо пояснюють похідність одного (або кількох) ССК, в інших пояснюється походження одного ССК, на основі якого він приймається як первинний, початковий. Таким чином встановлюється необхідний для аналізу вихідний

ССК, який може бути результатом деривації, і з цього погляду можливе самостійне дослідження. Враховується і та обставина, що вихідний ССК міг бути зареєстрованим усіма «старими» лексико- та фразеографічними джерелами (наприклад, збірник прислів'їв та приказок Керте 1847 р. видання або Борхардт-Вустман-Шоппе 1894 р.), а похідний деривант — лише найновішими словниками і збірниками.

На кожний ССК укладена фразеологічна стаття, яка складається з двох частин.

У першій частині наводяться дані про походження ССК, взяті не менше ніж із двох джерел. Виняток становлять приклади з одним, досить вірогідним, переконливим, датованим поясненням, наприклад, у новішому словнику розмовної німецької мови Кюшпера. Якщо пояснення збігаються в декількох джерелах, наводиться лише одне з них і подається довідка з посиланням на інше джерело. Якщо є кілька різних пояснень, вони наводяться повністю. Дані про походження ССК включають пояснення про джерело виникнення (автор, ситуація, за якої з'явилась основа для утворення ССК, порівняння двох ситуацій, висновок і т. д.), початкову форму, шлях розвитку в мові і мовленні за періодами історичного розвитку німецької мови, вживання одиниці авторами — поетами, письменниками, мислителями, державними діячами з відповідною переробкою в окремих випадках і т. д., з ілюстраціями вживання до кожного періоду та збереженням орфографії того часу (словники Ліпперхайде, Фрідріха та ін.). Наводиться також уживання тієї чи іншої одиниці в інших мовах (германські, романські та ін.), які цитують першоджерела.

У другій частині наводяться похідні ССК під порядковим номером для наочного уявлення про їхні фразотворчі джерела. Крім того, кожний порядковий номер має відбито розвиток похідного — деривата з вихідного або попереднього похідного за критеріями встановлення шляхів і способів утворення ССК-дериватів. Наприклад, якщо фразема *etw. an den Tag bringen* «виявити, розкрити що-н., вивести на чисту воду» утворена шляхом перерозкладу стійкої фрази *Die Sonne bringt es an den Tag* «Шила в мішку не заховаєш», «Усе розкриється, що було прихованим», то нова похідна — фразема *etw. an den Tag legen* утворилася шляхом варіювання дієслівних компонентів першої похідної деривата «bringen» — «legen» без зміни значення, і ця остання стоятиме під наступним порядковим номером після першої похідної (№ 333).

В окремих випадках під першим номером наводяться одиниці в сучасній синтаксичній формі, зареєстровані сучасними слов-

никами чи збірниками, іноді така форма повторює форму одиниці, наведеної в першій частині з подальшим поясненням походження ССК. Це залежить від викладу матеріалу першоджерела: в одних випадках даються пояснення без наведення спочатку першої частини самої одиниці, в інших — спочатку називається одиниця, про яку мова піде нижче (№ 1, 2 та ін.).

Деякі порядкові номери похідних-дериватів мають ще й дроблену нумерацію — підгніздо у фразотворчому гнізді, під якою фіксуються ССК з лексико-граматичними модифікаціями та змінами словоформ, що модифікуються словоформами (№ 41, 46 та ін.).

Щоб повніше відобразити процес розвитку ССК, його появу, поведінку та зникнення (якщо таке спостерігається) у мові, разом з похідними-дериватами, звичайно, після всіх перерахованих дериватів, наводиться і мовленнєве вживання ССК за словниками Агріколи, Дудена, Кюппера та ін., а також включаються дані словників кількох видань, наприклад, Агріколи, Біновича, як уже зазначалося вище (№ 350, 382 та ін.). Кожна фразеографічна стаття у словнику-довіднику є відображенням картини фразотворчого гнізда (з підгніздами) та дає можливість спостерігати моделювання ССК за продуктивними структурно-синтаксичними моделями трьох типів — стійких фраз (СФ) та фразем (ФЗ), наприклад: СФ → ФЗ → ФЗ; ФЗ → ФЗ → СФ та структурно-семантичними фразеомоделями, які дозволяють глибоко проникнути в сутність ССК, розкрити додаткові відтінки в їхній семантиці, що зображує їхню особливу фразеологічну експресивність.

Укладаючи словник-довідник, автор прагнув дати своєрідну світліну тлумачення походження, продуктивності та активності ССК, втілених у лексико- та фразеографічних джерелах, і тим самим підготувати матеріал для нового подальшого аналізу і нового підходу до вивчення фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки, розглядаючи мовні явища у етнолінгвістичному руслі, неможливо не враховувати когнітивний аспект, адже когнітивна база етносу має своє відображення в його національній мові.

Мовні явища розглядаються в антропологічному ракурсі, у нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, культурою, світоглядом як окремої людини, так і цілого мовного колективу, до якого вона належить.

Семантична структура фразеологізму фіксує національні звичаї, зміст яких розкри-

ває культурно-історичні духовні цінності та пріоритети.

Рецензований словник-довідник покликаний відобразити існування ССК у мові та мовленні, від витоків своєї появи до реалізації його потенційних можливостей розвитку та загальної еволюції й утворення на його основі нових, поки ще не зареєстрованих у словниках і збірниках, але потенційно можливих ССК. Аналіз дериваційної бази ССК стимулює національно-культурну специфіка з лінгвокраїнознавчим та лінгвістичним аспектами, дослідження фразотворення в цьому напрямку лише починається.

У царині фразеології краєзнавча специфіка виявляється досить чітко, в ній знаходять відображення самотність побуту й життя того чи іншого народу. Краєзнавчі знання мають не лише загальноосвітнє й виховне значення — знання про країну мови, яка вивчається, мають вихід у комунікацію. Краєзнавчий аспект є одним з головних загальноприйнятих принципів навчання іноземних мов. ССК поряд із комунікативною функцією властива і кумулятивна — функція фіксації і нагромадження в їхній семантиці суспільно значущого досвіду адресантів і адресатів.

Матеріали словника-довідника можуть бути включені у фразник фразеологічного словника, словник інших лексикографічних джерел, а також використані при укладанні словників дериватів ССК.

У практиці фразеології фразеологізм-деривати ще не отримали будь-якої фіксації, а тому укладання словника-довідника пропонованого типу покликане заповнити цю прогалину.

Словник-довідник уміщує матеріал для подальшого дослідження фразеології та фразотворення, зіставних досліджень походження, розвитку, функціонування ССК у різних мовах, встановлення певних універсалій у галузі фразотворення, загальної типологічної характеристики структури рідної мови на тлі інших мов. Усе це дає підставу сподіватися, що запропоновані прийоми й методи, а також одержані висновки, використані при укладанні словника-довідника, об'єктивно відображають процеси фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології та їх результати, що дозволить показати розвиток фразеологічної системи сучасної німецької мови, а також ті загальні процеси, які визначають динаміку фразеологічного корпусу кожної мови.

Т. КИЯК